

Bayesowska analiza liniowego modelu prawdopodobieństwa w prognozowaniu przynależności do grupy o wysokich dochodach na przykładzie Stanów Zjednoczonych

1 Cel analizy i tło teoretyczne

Celem analizy jest bayesowska estymacja modelu regresji liniowej dla danych *Adult Income*. Zbiór danych został utworzony na podstawie bazy spisowej z 1994 roku. Zgodnie z opisem danych, ekstrakcji dokonał Barry Becker, wybierając relatywnie czyste rekordy spełniające pewne warunki.

Oryginalne zadanie predykcyjne polega na określeniu, czy roczny dochód danej osoby przekracza 50 tys. dolarów. W niniejszej pracy zmienna celu zostaje zatem sprowadzona do zmiennej binarnej:

$$Y_i = \begin{cases} 1, & \text{jeżeli dochód osoby } i \text{ przekracza 50 000 USD rocznie,} \\ 0, & \text{w przeciwnym przypadku.} \end{cases}$$

Tłem ekonomicznym analizy jest teoria kapitału ludzkiego oraz równanie Mincera. Klasyczny model Mincera wyjaśnia logarytm wynagrodzenia za pomocą edukacji oraz doświadczenia zawodowego, wskazując, że wyższy poziom edukacji i akumulacja doświadczenia powinny być dodatnio związane z poziomem dochodu [3, 1]. W niniejszej analizie nie obserwujemy jednak bezpośrednio ciągłej zmiennej wynagrodzenia, lecz jedynie informację, czy dochód przekracza ustalony próg. Dlatego stosowany model ma charakter uproszczony: zamiast modelować logarytm płacy, modelujemy prawdopodobieństwo przynależności do grupy wysokich dochodów.

Zastosowany zostaje *liniowy model prawdopodobieństwa* (ang. *linear probability model*, LPM), który można zapisać jako:

$$Y_i = X_i\beta + \varepsilon_i.$$

W modelu tym warunkowa wartość oczekiwana ma interpretację prawdopodobieństwa:

$$\mathbb{E}(Y_i | X_i) = P(Y_i = 1 | X_i) = X_i\beta.$$

Należy jednak podkreślić ograniczenia tego podejścia. Po pierwsze, model liniowy może generować predykcje spoza przedziału $[0, 1]$. Po drugie, dla zmiennej binarnej wariancja składnika losowego zależy od X_i , co oznacza heteroskedastyczność. Po trzecie, parametry należy interpretować jako zależności warunkowe, a nie jako efekty przyczynowe. W szczególności zmienne takie jak edukacja, stan cywilny czy płeć mogą być powiązane z nieobserwowalnymi cechami jednostki.

2 Dane i zakres próby

Wykorzystano zbiór *Adult Income*, zawierający następujące zmienne:

Zmienna	Opis skrótowy
age	wiek jednostki
workclass	typ zatrudnienia / klasa pracy
fnlwgt	finalna waga obserwacji
education	poziom edukacji jako kategoria
education_num	poziom edukacji w formie liczbowej
marital_status	stan cywilny
occupation	zawód
relationship	relacja w gospodarstwie domowym
race	rasa
sex	płeć
capital_gain	zyski kapitałowe
capital_loss	straty kapitałowe
hours_per_week	liczba godzin pracy tygodniowo
native_country	kraj pochodzenia
income	zmienna dochodowa: $\leq 50K$ lub $> 50K$

Pierwotny zbiór treningowy zawierał 32561 obserwacji oraz 15 zmiennych. W pierwszym kroku analizę ograniczono do osób, dla których zmienna `native_country` przyjmowała wartość `United-States`. Zabieg ten zmniejsza heterogeniczność instytucjonalną i kulturową próby, ponieważ rynek pracy w różnych krajach może podlegać odmiennym mechanizmom. Po ograniczeniu danych do USA otrzymano 29170 obserwacji.

Ponieważ wymogi zadania przewidują próbę liczącą od 30 do 500 obserwacji, z ograniczonego zbioru wylosowano prostą próbę losową bez zwracania o licznosci $N = 500$. Struktura zmiennej dochodowej w zbiorze USA oraz w próbie przedstawia się następująco:

Zbiór	$P(Y = 0)$, dochód $\leq 50K$	$P(Y = 1)$, dochód $> 50K$
USA, pełny zbiór	0.7542	0.2458
Próba losowa $N = 500$	0.7240	0.2760

Rozkłady te są zbliżone, co wstępnie wskazuje na reprezentatywność próby względem pełnego zbioru obserwacji z USA.

3 Przygotowanie zmiennych i specyfikacja modelu

Zmienną objaśnianą zdefiniowano jako zmienną wskaźnikową:

$$Y_i = \mathbf{1}\{\text{dochód}_i > 50,000\}.$$

Wprowadzono również następujące zmienne zero-jedynkowe:

$$\begin{aligned} D_i^{\text{male}} &= \mathbf{1}\{\text{płeć}_i = \text{mężczyzna}\}, \\ D_i^{\text{married}} &= \mathbf{1}\{\text{status małżeński}_i \in \{\text{małżeństwo}\}\}, \\ D_i^{\text{cap}} &= \mathbf{1}\{\text{capital gain}_i > 0\}. \end{aligned}$$

Zmienne ilościowe zostały wystandaryzowane:

$$\begin{aligned}\tilde{E}_i &= \frac{E_i - \bar{E}}{s_E}, \\ \tilde{A}_i &= \frac{A_i - \bar{A}}{s_A}, \\ \tilde{H}_i &= \frac{H_i - \bar{H}}{s_H},\end{aligned}$$

gdzie E_i oznacza poziom edukacji, A_i wiek, a H_i liczbę przepracowanych godzin tygodniowo. W modelu uwzględniono również składnik kwadratowy $\tilde{A}_i^2$, aby uchwycić nieliniowy przebieg dochodów w cyklu życia. Standaryzacja zmiennych upraszcza interpretację parametrów modelu, ponieważ sprowadza wszystkie zmienne ilościowe do wspólnej skali o średniej równej zero i odchyleniu standardowym równym jeden. Dzięki temu współczynniki regresji można interpretować jako przybliżoną zmianę prawdopodobieństwa zajścia zdarzenia przy wzroście danej zmiennej o jedno odchylenie standardowe, co umożliwia bezpośrednie porównanie siły wpływu poszczególnych czynników.

Ostatecznie rozważany model liniowy przyjmuje postać:

$$\begin{aligned}Y_i &= \beta_0 + \beta_1 \tilde{E}_i + \beta_2 \tilde{A}_i + \beta_3 \tilde{A}_i^2 \\ &\quad + \beta_4 \tilde{H}_i + \beta_5 D_i^{\text{male}} + \beta_6 D_i^{\text{married}} + \beta_7 D_i^{\text{cap}} + \varepsilon_i,\end{aligned}$$

gdzie ε_i oznacza składnik losowy.

Dobór zmiennych wynika z teorii ekonomii pracy. Edukacja jest podstawową miarą kapitału ludzkiego. Wiek pełni funkcję przybliżenia doświadczenia oraz pozycji w cyklu życia. Kwadrat wieku pozwala uchwycić malejące przyrosty dochodu wraz z wiekiem. Liczba godzin pracy mierzy intensywność podaży pracy. Zmienna płci może odzwierciedlać różnice w strukturze wynagrodzeń i partycypacji na rynku pracy. Stan cywilny może być związany zarówno ze stabilnością gospodarstwa domowego, jak i selekcją ekonomiczną. Zmienna dotycząca dodatnich zysków kapitałowych stanowi natomiast silny sygnał statusu majątkowego.

4 Model bayesowski i dobór rozkładów a priori

Zakładamy klasyczny model normalny:

$$y \mid \beta, \sigma^2 \sim \mathcal{N}(X\beta, \sigma^2 I_n),$$

ze sprzężonym rozkładem a priori typu normalny-gamma:

$$\beta \mid \sigma^2 \sim \mathcal{N}(b_0, \sigma^2 B_0), \quad \tau = \sigma^{-2} \sim \text{Gamma}(a_0, d_0).$$

Przyjęto $a_0 = 2$ oraz $d_0 = 1$. Wektor średnich a priori b_0 oraz odchylenia standardowe użyte do konstrukcji macierzy B_0 przedstawiono w tabeli.

Parametr	Średnia a priori	SD a priori	Orientacyjny zakres 95%	Uzasadnienie
β_0	0.25	0.20	[−0.142, 0.642]	bazowe prawdopodobieństwo wysokiego dochodu
$\beta_{education}$	0.08	0.08	[−0.077, 0.237]	dodatni wpływ kapitału ludzkiego
β_{age}	0.05	0.08	[−0.107, 0.207]	dodatni wpływ doświadczenia / wieku
β_{age^2}	−0.03	0.06	[−0.148, 0.088]	malejące przyrosty dochodu w cyklu życia
β_{hours}	0.04	0.08	[−0.117, 0.197]	dodatni, lecz umiarkowany efekt intensywności pracy
β_{male}	0.05	0.10	[−0.146, 0.246]	możliwe różnice płacowe według płci
$\beta_{married}$	0.12	0.10	[−0.076, 0.316]	korelacja małżeństwa ze stabilnością ekonomiczną
$\beta_{cap.gain}$	0.20	0.15	[−0.094, 0.494]	zyski kapitałowe jako sygnał zamożności

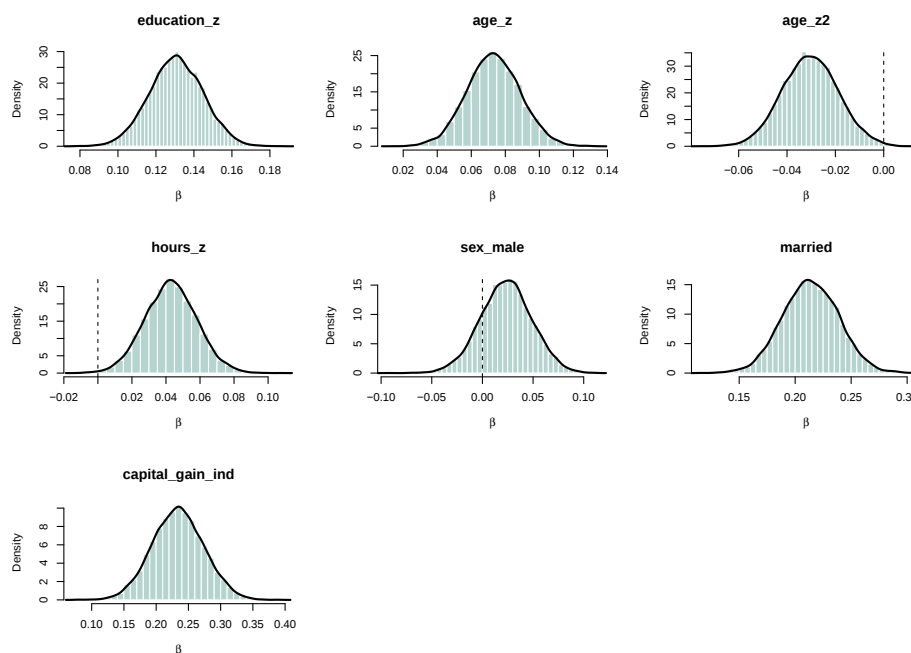
Wartości te są wynikiem elicytacji opartej na teorii kapitału ludzkiego, intuicji ekonomicznej oraz skali liniowego modelu prawdopodobieństwa. Przyjęte rozkłady a priori są umiarkowanie informacyjne: zakładają oczekiwany kierunek efektu, lecz pozostawiają znaczną swobodę danym.

5 Wyniki: wartości oczekiwane a posteriori

Tabela przedstawia wartości oczekiwane i odchylenia standardowe rozkładów brzegowych a posteriori parametrów.

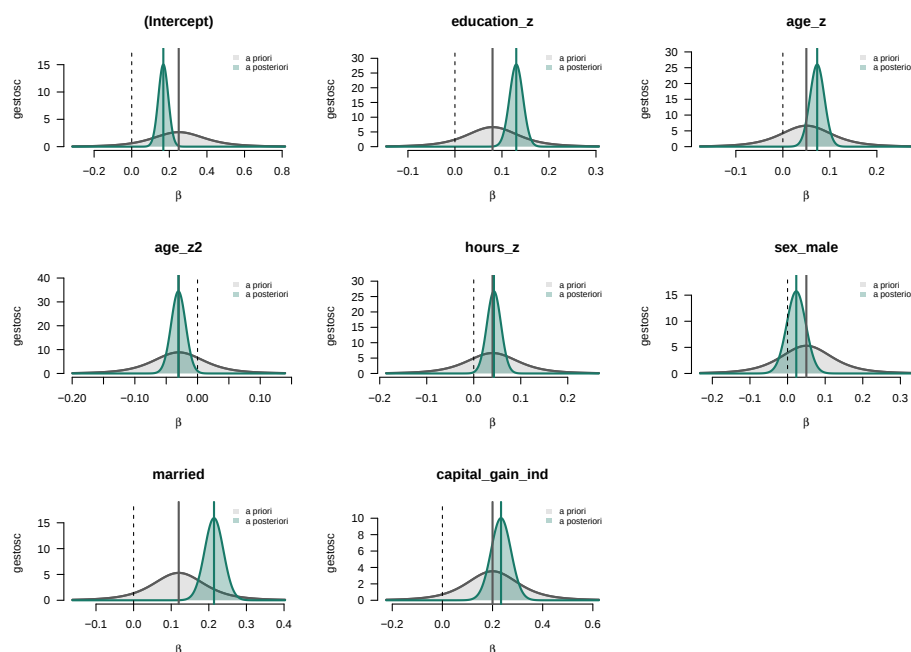
Parametr	Średnia a posteriori	SD a posteriori
Intercept	0.1682	0.0267
education_z	0.1307	0.0141
age_z	0.0731	0.0156
age_z2	−0.0304	0.0115
hours_z	0.0428	0.0152
sex_male	0.0233	0.0254
married	0.2138	0.0251
capital_gain_ind	0.2338	0.0400

Wyniki są zgodne z intuicją ekonomiczną. Wzrost poziomu edukacji o jedno odchylenie standardowe zwiększa przewidywane prawdopodobieństwo dochodu powyżej 50 tys. USD o około 13.1 punktu procentowego. Wiek ma dodatni wpływ, natomiast ujemny współczynnik przy kwadracie wieku wskazuje na malejące przyrosty prawdopodobieństwa wraz z wiekiem. Liczba godzin pracy tygodniowo ma dodatni, umiarkowany efekt. Najsilniejsze dodatnie efekty występują dla zmiennych `married` oraz `capital_gain_ind`. Oznacza to, że osoby pozostające w małżeństwie oraz osoby z dodatnimi zyskami kapitałowymi charakteryzują się wyraźnie większym prawdopodobieństwem przynależności do grupy wysokich dochodów. Efekt zmiennej `sex_male` jest dodatni, lecz relatywnie niewielki.

Rysunek 1: Rozkłady brzegowe a posteriori parametrów modelu.

Rozkłady brzegowe a posteriori pozwalają ocenić nie tylko punktowe wartości parametrów, lecz również niepewność związaną z ich oszacowaniem. Rozkłady przesunięte wyraźnie poza zero wskazują na silną informację danych o znaku i skali danego efektu.

Rysunek 2: Porównanie rozkładów a priori i a posteriori parametrów.

W większości przypadków rozkłady a posteriori są wyraźnie bardziej skoncentrowane niż rozkłady a priori, co świadczy o dużej sile informacyjnej danych. Jednocześnie średnie a posteriori pozostają w wielu przypadkach zgodne z kierunkiem przyjętych przekonań a priori.

6 HPDI i interpretacja zmiennych

Tabela zawiera 95% przedziały największej gęstości a posteriori (HPDI) oraz prawdopodobieństwa znaku parametrów.

Parametr	Średnia	HPDI dolny	HPDI górny	$P(\beta > 0 y)$	$P(\beta < 0 y)$
Intercept	0.1682	0.1139	0.2190	1.0000	0.0000
education_z	0.1307	0.1030	0.1578	1.0000	0.0000
age_z	0.0731	0.0431	0.1036	1.0000	0.0000
age_z2	-0.0304	-0.0529	-0.0077	0.0035	0.9965
hours_z	0.0428	0.0133	0.0732	0.9973	0.0027
sex_male	0.0233	-0.0258	0.0740	0.8214	0.1786
married	0.2138	0.1650	0.2624	1.0000	0.0000
capital_gain_ind	0.2338	0.1555	0.3117	1.0000	0.0000

Przedziały HPDI dla zmiennych `education_z`, `age_z`, `hours_z`, `married` oraz `capital_gain_ind` leżą w całości powyżej zera, co wskazuje na dodatni wpływ tych zmiennych na prawdopodobieństwo przekroczenia progu dochodu. Przedział HPDI dla `age_z2` znajduje się poniżej zera, co potwierdza nieliniowy profil dochodów w cyklu życia. Zmienna `sex_male` ma dodatnią średnią a posteriori, lecz jej przedział HPDI obejmuje zero. W tym przypadku dane nie dostarczają jednoznacznego potwierdzenia dodatniego wpływu płci męskiej po uwzględnieniu pozostałych zmiennych modelu.

7 Czynniki Bayesa

Znaczenie poszczególnych zmiennych oceniono również przy pomocy czynników Bayesa. Dla hipotezy punktowej

$$H_0 : \beta_j = 0$$

zastosowano tożsamość Savage’a-Dickey’ego:

$$BF_{01} = \frac{p(\beta_j = 0 | y)}{p(\beta_j \neq 0 | y)}, \quad BF_{10} = \frac{1}{BF_{01}}.$$

Oznacza to, że porównujemy gęstość rozkładu a posteriori i a priori w punkcie zerowym. Jeżeli po uwzględnieniu danych gęstość przy zerze spada, to dane przesuwają masę rozkładu od hipotezy $\beta_j = 0$, co zwiększa BF_{10} .

Do interpretacji przyjęto skalę Kass’a i Raftery’ego [2]:

Wartość BF	Interpretacja
1–3	ledwie warte wzmianki
3–20	pozytywne wsparcie
20–150	silne wsparcie
> 150	bardzo silne wsparcie

Parametr	BF_{01}	BF_{10}
Intercept	$9.2260 \cdot 10^{-8}$	$1.0839 \cdot 10^7$
education_z	$1.8796 \cdot 10^{-16}$	$5.3203 \cdot 10^{15}$
age_z	$8.9581 \cdot 10^{-5}$	$1.1163 \cdot 10^4$
age_z2	$1.6368 \cdot 10^{-1}$	6.1093
hours_z	$8.8235 \cdot 10^{-2}$	11.3334
sex_male	2.6171	0.3821
married	$1.8544 \cdot 10^{-14}$	$5.3925 \cdot 10^{13}$
capital_gain_ind	$7.5416 \cdot 10^{-7}$	$1.3260 \cdot 10^6$

Czynniki Bayesa wskazują na bardzo silne wsparcie dla zmiennych `education_z`, `age_z`, `married` oraz `capital_gain_ind`. W przypadku `age_z2` oraz `hours_z` wsparcie jest pozytywne, ale słabsze. Dla zmiennej `sex_male` otrzymano $BF_{10} < 1$, co oznacza, że dane relatywnie bardziej wspierają hipotezę braku efektu niż hipotezę efektu różnego od zera. Jest to spójne z przedziałem HPDI obejmującym zero.

8 Prognoza dla wybranej obserwacji

Ostatnim elementem analizy jest predykcja dla wybranej obserwacji z próby. Dla tej obserwacji prawdziwa wartość zmiennej dochodowej wynosiła:

$$y_{true} = 1.$$

Posteriorowa prognoza wartości oczekiwanej, interpretowana w LPM jako przewidywane prawdopodobieństwo przekroczenia progu 50 tys. USD, wyniosła:

$$\hat{P}(Y = 1 \mid X, y) = 0.5243.$$

Przedział HPDI dla wartości oczekiwanej wyniósł:

$$[0.4450, 0.6011].$$

Po ograniczeniu do przedziału $[0, 1]$ wartości pozostają bez zmian, co oznacza, że prognoza wartości oczekiwanej jest interpretowalna jako prawdopodobieństwo.

Dodatkowo obliczono pełny rozkład predykcyjny, uwzględniający składnik losowy:

$$\hat{y}_{pred} = 0.5218, \quad HPDI_{pred} = [-0.1608, 1.2405].$$

Ten szerszy przedział wychodzi poza zakres $[0, 1]$, co jest naturalną konsekwencją zastosowania liniowego modelu prawdopodobieństwa z normalnym składnikiem losowym. Dlatego w interpretacji predykcyjnej większy sens ma przedział HPDI dla wartości oczekiwanej $E(Y \mid X, y)$ niż pełny przedział dla obserwacji z losowym błędem.

9 Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wskazuje, że prawdopodobieństwo osiągnięcia dochodu powyżej 50 tys. USD jest dodatnio związane przede wszystkim z poziomem edukacji, wiekiem, pozostawaniem w małżeństwie oraz występowaniem dodatnich zysków kapitałowych. Ujemny parametr przy kwadracie wieku potwierdza nieliniowy przebieg relacji między wiekiem a dochodem. Wyniki uzyskane przy pomocy HPDI oraz czynników Bayesa są spójne: najsilniejsze wsparcie danych

uzyskano dla edukacji, stanu cywilnego i zysków kapitałowych, natomiast efekt płci po kontroli pozostałych zmiennych okazał się niejednoznaczny.

Zastosowany model ma charakter opisowy i predykcyjny, nie przyczynowy. Jego zaletą jest możliwość wykorzystania analitycznego rozwiązania bayesowskiego z rozkładem normalnym-gamma oraz czytelna interpretacja parametrów. Ograniczeniem pozostaje natomiast binarny charakter zmiennej zależnej, który w pełniejszym podejściu mógłby uzasadniać zastosowanie modelu logitowego lub probitowego. Wymagałoby to jednak metod numerycznych lub symulacyjnych zamiast prostego rozwiązania analitycznego.

Literatura

- [1] Becker, G. S. (1964). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. University of Chicago Press.
- [2] Kass, R. E., Raftery, A. E. (1995). Bayes Factors. *Journal of the American Statistical Association*, 90(430), 773–795.
- [3] Mincer, J. (1974). *Schooling, Experience, and Earnings*. National Bureau of Economic Research.